

100-årsjubileum för europeiska nationalparker

Nationalparkerna är natur som finast. De är vårt naturarv, och nationalparker som vi bevarar för naturen, oss själva och för kommande generationer. Nationalparkerna är öppna för alla som sevärheter och rekreatiomsområden, och bevaras genom formellt skydd.

Idén om nationalparker kom till i USA på 1870-talet, när bosättningen spred sig mot väster. Då nybyggarna såg den unika naturen i Yellowstone ville de bevara området som allmän egendom. Yellowstone, världens första nationalpark, grundades år 1872. Australien, Kanada och Nya Zeeland följde snart exemplet och grundade egna parker. Europas första nationalparker grundades i Sverige 1909, och efter andra världskriget grundades nationalparker runt om i världen.

I Norden sattes diskussionen om nationalparker igång år 1880 av forskningsresanden A.E. Nordenskiöld, och naturskyddsområden grundades från och med början av 1900-talet. I Sverige stiftades den första naturskyddslagen redan 1909, och med stöd av den grundades de första nationalparkerna. Fem parker grundades i fjällområdet, en i ett urskogsområde, två i kulturlandskapet och en på Gotska Sandön.

Ända fram till 1960-talet utgick nationalparkstanken i hög grad från den nationalromantiska idén om att vackra naturlandskap skall bevaras för kommande generationer. Områden skyddades med estetik och rekreation som främsta motiveringar, vilket ledde till att nationalparksnätverket inte motsvarade de målsättningar för bevarande av naturvärden som numera är formulerade för nationalparkerna.

Nationalparkernas naturskyddsvärde

Det främsta målet med nationalparkerna idag är att säkra den biologiska mångfalden. Parkerna skall representera den typiska naturen i varje land, men också de nationellt och internationellt mest värdefulla delarna av naturen. I nationalparkerna ingår ofta nationallandskap och naturliga sevärheter. De erbjuder också rekreation på naturskyddets villkor.

Naturskyddet strävar numera efter att i nationalparkerna skydda hela ekosystem eller naturgeografiska områden istället för enskilda, små områden, som inte kan garantera populationernas fortbestånd och en tillräcklig biodiversitet. Mindre naturområden kan skyddas i andra typer naturskyddsområden. Målet med nätverket av nationalparker och andra naturskyddsområden är att bevara åtminstone en del av alla habitattyper i varje land, och att hindra utdöende av arter. Genom ett tillräckligt täckande nätverk av nationalparker och andra naturskyddsområden strävar man efter att säkra den typiska florin och faunan i de naturtyper som ingår, samt ekosystemens struktur och funktion.

I Norden finns det ännu ett stort behov av att skydda ytterligare naturområden. Det kanske allra viktigaste globala naturskyddsmålet är en strategi, Caring for the Earth (1991), som är godkänd av Världens naturskyddsförbund IUCN, FN:s miljöprogram UNEP och Världsnaturfonden WWF. Enligt strategin skall naturskyddsområden representera alla habitattyper, och 10 % av alla typer skall skyddas. I fråga om skogar avser målet med 10 % framför allt gamla skogar. Nordiska ministerrådet har som etappmål att skydda 5 % av skogsmarken före år 2010.

Nationalparker i Norden

I Sverige, Norge och Finland finns största delen av nationalparkernas sammanlagda yta i ländernas fjällområden och norra delar. Ytan är därmed inte jämnt fördelad mellan naturtyperna. I övriga delar av länderna är naturskyddsområdena små, och målet med att skydda 10 % av ytan uppfylls inte för naturtyperna i dessa områden. Kalfjälls- och fjällskogsområden har också varit lättare att skydda än annan mark, eftersom de inte är lika produktiva för skogs- eller jordbruket. Ofta är det tyvärr så att naturskyddsområdena är mindre och mer split-

Enligt IUCN:s definition är nationalparker (skyddsområdesklass II) naturskyddsområden, där fokus ligger på skydd av ekosystemen och på rekreatiomsbruk. Nationalparker är skyddade land- eller havsområden i naturtillstånd, som grundats för att (a) säkra att ett eller flera ekosystem bevaras i ekologiskt orört tillstånd för nuvarande och kommande generationer, (b) hindra näringar och annan aktivitet som strider mot målet att skydda området, och (c) skapa möjligheter till mentalt välbefinnande, forskning, naturguidning, rekreation och besökarservice i samförstånd med miljön och kulturen. Nationalparkernas minimistorlek enligt IUCN:s kriterium är 1 000 hektar.

Patvinsuo nationalpark i östra Finland grundades 1982, och är ett internationellt betydande myrskydds- och forskningsområde med såväl gamla urskogar som vackra vattendrag. Den avlägset belägna ödemarksparken har ett livskraftigt björnbestånd. Foto: Marja Pylvänäinen.

rade ju produktivare området är. En stor del av Nordens nationalparker och andra skyddade områden ingår i EU:s Natura 2000-nätverk.

I Sverige finns sammanlagt 28 nationalparker. I den svenska nationalparksplanen föreslås nya områden så att representationen av olika naturtyper beaktas bättre. I september 2009 grundas Sveriges 29:e nationalpark, Koster, som samtidigt är den första som skyddar ett havsområde. I Norge finns 31 nationalparker, och ytterligare 7 på Svalbard. I Norge grundas den 32:a nationalparken i augusti 2009. I Finland finns 35, varav 4 är på havsområden.

År 2008 grundades den första danska nationalparken som uppfyller IUCN:s definition. Thy nationalpark ligger i nordvästra Jylland. Ytterligare fyra nationalparker är planerade. På Grönland finns en nationalpark, som är världens största och nordligaste. Den grundades 1974 och utvidgades 1988. Parken är nästan en miljon kvadratkilometer stor, varav största delen är inlandsis, men en stor strandremsa ingår också. På Färöarna finns ännu ingen nationalpark, men den första är planerad. På Island finns tre nationalparker, varav den första grundades 1928.

Nationalparkerna har en stark ställning i Norden, men i praktiken erbjuder de ändå inte alltid fullständigt skydd mot utnyttjandet av naturen. Det finns skillnader mellan länderna i hur strikt naturskyddet i nationalparkerna är. I en del av nationalparkerna har dispens givits bland annat för att bygga vattenkraft och vägar, samt för gruvsdrift och jakt.

Norden har ett internationellt ansvar för att skydda naturtyper som är säregna just för Norden. Till dessa hör bland annat skärgårdar, landhöjningsstränder, brottदार, våtmarker, naturskogar, sydliga lövskogar, gamla odlingslandskap, alvar, svedjemarker, outbyggda vattendrag, israndsbildningar och åsar, aktiva vulkan- och geysirområden, sanduområden, Mývatn och stora källflöden på Island, fågelberg, marina miljöer i Östersjön, Jyllands dynlandskap och Vadehavet. Dessa unika naturtyper skyddas bland annat med hjälp av nationalparker.

De yttersta dynerna vid Hanstholm viltreservat i Danmarks första nationalpark, Thy.
Bild: Ib Nord Nielsen.

Litteraturförteckning finns på faktabladets hemsida: www.miljo.fi/nordensnatur
> Faktablad > Nationalparker

Nationalparkernas rekreativvärde

Trots att nationalparkernas huvudsyfte är att bevara den biologiska mångfalden och naturens egen utveckling utan ändringar som orsakas av människan, har deras värden i flera fall också formats av traditionellt nyttjande som t.ex. renbetes. När nationalparker planeras beaktas både biologiska värden, kulturhistoria, unika landskap och nationell historia, och människor garanteras en möjlighet att njuta av vårt gemensamma naturarv.

Alla har fritt tillträde till nationalparkerna, och i dem finns ofta guidecentra, stigar, möjlighet till lägereld, stugor och annan service. Nationalparkerna erbjuder möjligheter till friluftsliv och rekreation på naturens och naturskyddets villkor. Guidecentren erbjuder guidning och information och strävar efter att öka människornas medvetenhet om biologiska mångfaldens betydelse.

Människors stora intresse för orörd natur – naturturism – kan också hota nationalparkernas naturvärden. Naturen belastas av trafik till parkerna samt av stora besökarantal. Å andra sidan är de som producerar rekreationstjänsterna motiverade att bevara områdena i naturligt tillstånd, så att de lockar besökare också i fortsättningen. Turismen erbjuder också inkomster för lokalbefolkningen, som kan ersätta eventuella inkomstbortfall på grund av naturskyddet, om tidigare näringsformer begränsas.

Andra skyddsområden kompletterar nätverket av nationalparker

Tillsammans med nationalparkerna bildar naturreservat, ödemarksområden, naturminnesmärken, särskilda skyddsområden för naturtyper och arter, landskapsskyddsområden samt vård- och skyddsområden för naturresurser ett nätverk av naturskyddsområden i Norden. Nätverket kompletteras dessutom av EU:s Natura 2000-nätverk samt privata naturskyddsområden. Naturskyddet förverkligas genom lagar, förordningar, beslut och direktiv.

Den europeiska parkdagen firas årligen den 24 maj på initiativ av organisationen EUROPARC. Organisationen som representerar Europas naturskyddsområden, förenar nationalparker, regionala parker, naturreservat och biosfärområden i 39 länder, med syfte att skydda den unika mångfalden i den europeiska naturen. Organisationen medlemmar utgörs av 500 olika aktörer, som bildar ett specialnätverk, som värnar om Europas gröna juveler, dvs. vårt gemensamma natur- och kulturarv.